Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
P. CRUZ VILLALÓN
представено на 23 април 2015 година [1]

Дело C-110/14

Horațiu Ovidiu Costea
срещу
SC Volksbank România SA

(Преюдициално запитване, отправено от Judecătoria Oradea (Румъния)

„Защита на потребителите — Понятие „потребител“ по смисъла на член 2, буква б) от Директива 93/13/ЕИО — Договор за кредит, сключен от физическо лице, упражняващо адвокатска професия — Кредит, обезпечен с ипотека върху недвижим имот, собственост на адвокатската кантора на кредитополучателя — Значение на познанията и професията за качеството на потребител — Определяне на целта на кредита — Договори с двойна цел по смисъла на съображение 17 от Директива 2011/83/ЕС — Отражение на акцесорния договор върху основния договор“

1. Настоящото преюдициално запитване, отправено от Judecătoria Oradea (Румъния), предоставя на Съда възможността да се произнесе относно понятието „потребител“ по смисъла на член 2, буква б) от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (наричана по-нататък „Директивата“) [2], съгласно който „потребител“ означава всяко физическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на посочената директива, участва поради интереси, които са извън рамките на неговата професионална дейност.

2. При все че понятието за потребител е било обсъждано от Съда в различни аспекти от правото на Съюза, на същото все още не е дадено всеобхватно тълкуване в конкретния аспект на Директивата [3], предмет на настоящото дело. Особеното в случая е, че се повдига въпросът за качеството на потребител на юрист, който е сключил договор за кредит, обезпечен с ипотека върху недвижим имот, собственост на едноличната му адвокатска кантора. Така, от една страна, възниква въпросът за отражението на специалните качества и познания на лице, действащо в качеството си на потребител, а от друга страна, значението на ролята на това лице в акцесорния договор за обезпечение спрямо качеството му на потребител по основен договор за кредит.

1 — Език на оригиналния текст: испански.

2 — ОВ L 95, стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273 и поправка в ОВ L 293, 9.10.2014 г., стр. 59.

3 — Съдът е тълкувал това понятие във връзка с посочената директива в Решение Cape e Idealservice MN RE (C-541/99 и C-542/99, EU:C:2001:625).

I – **Правна рамка**

A– *Право на Съюза*

3. Съображения 5, 10 и 16 от Директивата имат следното съдържание:

„(5) като има предвид, че, най-общо казано, потребителите не познават законовите разпоредби, различни от тези в страната им, които уреждат договорите за продажба на стоки и предоставянето на услуги в държавите членки; като има предвид, че непознаването им може да възпира потребителите от извършване на неопосредени сделки за покупки на стоки или услуги в друга държава членка;

[…]

(10) като има предвид, че по-ефективна защита на потребителите може да се осъществи чрез приемане на еднакви правила относно неравноправните клаузи; като има предвид, че тези правила следва да се прилагат за всички договори, сключени между продавачи и предоставящи услуги лица от една страна, и потребители; като има предвид, че в резултат на това от сферата на действие на настоящата директива трябва да се изключат трудовите договори, договорите във връзка с наследствени права, договорите в областта на семейното право и дружествени договори и устави на дружества;

[…]

(16) като има предвид, че преценката съобразно общо установените критерии за неравноправен характер на условията, по-специално при търговски дейности с обществен характер и с тях се извършват колективни услуги при наличие на солидарност между ползвателите, трябва да се допълни с подходи, позволяващи цялостна оценка на различните интереси на участниците; като има предвид, че това съставлява изискването за добросъвестност; като има предвид, че при преценката за добросъвестност се отделя специално внимание на силата на позицията от която всяка договаряща страна преговаря, като например дали потребителят е бил подтикнат да приеме условията и дали стоките или услугите са продадени или предоставени по нарочна поръчка от негова страна; като има предвид, че изискването за добросъвестност може да се изпълни от продавача или доставчика, когато постъпва добросъвестно и равнопоставено с другата страна, отчитайки законните ѝ интереси“.

4. Съгласно член 1, параграф 1 от Директивата същата има за цел „да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител“.

5. В член 2 от Директивата са дадени определенията на понятията „потребител“ и „продавач или доставчик“. Съгласно тази разпоредба „по смисъла на настоящата директива:

[…]

б) „потребител“ означава всяко физическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на настоящата директива, участва поради интереси, които са извън рамките на неговата търговска или професионална дейност.

в) „продавач или доставчик“ означава всяко физическо или юридическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на настоящата директива, участва поради интереси, които са свързани със занятието, стопанската дейност или професията му, независимо дали в публичноправен или частноправен контекст“.

Б– *Румънското законодателство*

6. Член 2 от Закон № 193/2000 относно неравноправните клаузи в договорите между търговците и потребителите (Legea privind clauzele abuzive din contractele încheiate între comercianți și consumatori), в редакцията, която е в сила към момента на сключването на договора за кредит, предмет на главното производство, има със следното съдържание:

„(1) „потребител“ означава всяко физическо лице или група физически лица, обединени в сдружения, които, въз основа на договор, попадащ в обхвата на този закон, действат за цели, които са извън рамките на тяхната търговска, промишлена или производствена, занаятчийска дейност или свободна практика.

(2) „търговец“ означава всяко физическо или юридическо лице, което въз основа на договор, попадащ в обхвата на този закон, действа в рамките на своята търговска, промишлена, производствена дейност или занаятчийска дейност или свободна практика, както и всяко лице, което участва за същата цел от негово име и за негова сметка“.

II – **Главното производство и преюдициалният въпрос**

7. Настоящото преюдициално запитване е отправено в рамките на гражданскоправен спор между г-н Costea, ищец, и SC Volksbank România SA (наричана по-нататък „Volksbank“), ответник, във връзка с установителен иск, заведен пред Judecătoria Oradea — първоинстанционен граждански съд (Румъния).

8. Ищецът, г-н Costea, е адвокат, който работи в сферата на търговското право. През 2008 г. г-н Costea сключва с Volksbank договор за кредит (наричан по-нататък „спорният договор“). От акта за преюдициално запитване става ясно, че този договор е сключен и от едноличната адвокатска кантора „Costea Ovidiu“, в качеството ѝ на гарант по ипотеката. Всъщност в деня на сключване на договора за кредит е сключен и договор, по силата на който еднолична адвокатска кантора „Costea Ovidiu“, като собственик на недвижимия имот, договаря с Volksbank обезпечаване на връщането на посочения по-горе кредит (наричан по-нататък „договорът за обезпечение“). При сключването на този договор адвокатската кантора „Costea Ovidiu“ е представлявана от г-н Costea. Именно така банката ответник узнава каква е професията на кредитополучателя.

9. На 24 май 2013 г. г-н Costea предявява срещу Volksbank иска — предмет на главното производство, за установяване на неравноправния характер на клаузата относно комисионата за риск, съдържаща се в точка 5, буква а) от договора за кредит[4], както и за връщането на събраните от банката суми на основание тази клауза. Г-н Costea основава претенцията си на качеството си на потребител, като се позовава на разпоредбите на Закон № 193/2000, с който Директивата е транспонирана в румънското право. По-конкретно, според г-н Costea клаузата относно комисионата за риск не е договаряна, а е едностранно наложена от банката. От този

4 — От материалите по делото става ясно, че това е клауза, която се съдържа в раздел „специални условия“ на договора, наречена „комисиона за риск“, възлизаща на 0,22 % от салдото по кредита и която трябва да се плаща ежемесечно за целия срок на договора на датите на падежа на вноските.

факт ищецът извежда неравноправния характер на клаузата, като освен това счита, че учредената за обезпечаване на кредита ипотека е премахнала въпросния риск. В акта за преюдициално запитване не се обсъждат нито съдържанието на клаузата, нито евентуалният ѝ неравноправен характер [5].

10. Judecătoria Oradea приема, че за решаването на спора по главното производство е необходимо да се даде тълкуване на член 2, буква б) от Директивата, поради което отправя до Съда следния преюдициален въпрос:

„Следва ли член 2, буква б) от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 г. относно неравноправните клаузи в потребителските договори да се тълкува по отношение на понятието „потребител“ в смисъл, че включва, или обратно, че изключва от това определение физическо лице, което упражнява адвокатска професия и което сключва договор за кредит с банка, без да уточнява предназначението на кредита, когато в същия договор е записано, че гарант по ипотеката е адвокатската кантора на съответното физическо лице?“.

11. В производството пред Съда писмени становища представят SC Volksbank România, румънското правителство, италианското правителство, правителството на Нидерландия и Европейската комисия. На проведеното на 28 януари 2015 г. съдебно заседание страните са приканени да съсредоточат становищата си върху отражението на акцесорния договор за обезпечение върху качеството на потребител, както и върху приложимостта в разглеждания случай на предвиденото по отношение договорите с двойна цел, посочени в съображение 17 от Директива 2011/83/ЕС [6]. Устни становища излагат г-н Costea, румънското правителство и Комисията.

III – **Предварителни бележки**

12. Предварително следва да се отбележи, че макар в акта за преюдициално запитване националната юрисдикция да посочва, че в текста на договора никъде не е посочена целта на кредита, в писмените си становища както румънското правителство, така и Комисията наблягат на факта, че в спорния договор се съдържа клауза, чиято цел е да конкретизира неговия предмет и в която е посочено, че кредитът се отпуска за „покриване на лични текущи разходи“. Този факт не се оспорва от Volksbank и е потвърден от г-н Costea в хода на съдебното заседание.

13. В тази връзка и независимо, че националната юрисдикция отправя въпроса си като се позовава на хипотеза, при която целта на кредита не е конкретизирана, считам, че разминаването между акта за преюдициално запитване и представените пред Съда становища не е пречка за този съд да предостави полезен отговор на поставения преюдициален въпрос.

5 — Практиката на Volksbank да включва в договорите за кредит клаузи за комисиона за риска няколко пъти е била повод за образуване на дела пред Съда. В решение SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443) Съдът постановява, че Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета (ОВ L 133, стр. 66) трябва да се тълкува в смисъл, че допуска в национална мярка (в случая това е извънредно постановление на Министерския съвет 50/2010, Monitorul Oficial al României, част I, том 389 от 11 юни 2010 г.) за транспониране на тази директива във вътрешното право да бъдат включени договори за кредит, чийто предмет е отпускането на кредит, обезпечен с недвижим имот, независимо че такива договори изрично са изключени от приложно поле на посочената директива. Румънските юрисдикции са отправили преюдициални запитвания по други пет дела, които обаче са прекратени след оттегляне на исканията за преюдициално произнасяне (определения SC Volksbank România (C-47/11, EU:C:2012:572), SC Volksbank România (C-571/11, EU:C:2012:726); SC Volksbank România (C-108/12, EU:C:2013:658), SC Volksbank România, C-123/12, EU:C:2013:460, SC Volksbank România (C-236/12, EU:C:2014:241). В решение Matei (C-143/13, EU:C:2015:127) Съдът дава тълкуване на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 по отношение на някои клаузи в потребителските договори между търговец и потребител, които предвиждат „комисиона за риск“.

6 — Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2011 година относно правата на потребителите, за изменение на Директива 93/13/ЕИО на Съвета и Директива 1999/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директива 85/577/ЕИО на Съвета и Директива 97/7/ЕО на Европейския парламент и на Съвета (ОВ L 304, стр. 64).

14. На практика съгласно постоянната съдебна практика въпросите, които са свързани с тълкуването на правото на Съюза и са поставени от националния съд в нормативната и фактическата рамка, която той определя съгласно своите правомощия и проверката на чиято точност не е задача на Съда, се ползват с презумпция за релевантност. Съдът може да откаже да се произнесе по отправеното от национална юрисдикция запитване само ако е съвсем очевидно, че исканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора по главното производство, когато проблемът е от хипотетично естество или когато Съдът не разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси [7].

15. От друга страна, що се отнася по-специално до твърдените празноти и фактически грешки, съдържащи се в акта за преюдициално запитване, съгласно постоянната практика на Съда не той, а националната юрисдикция трябва да установи фактите, които са в основата на спора, и да определи последиците им за решението, което следва да постанови [8].

16. В настоящия случай преюдициалното запитване се отправя в рамките на конкретен спор, решаването на който зависи от тълкуването на съдържащото се в Директивата понятие за потребител. Наред с това актът за преюдициално запитване съдържа достатъчно информация, позволяваща на Съдът да предостави полезен отговор на запитващата юрисдикция.

IV – **Анализ**

17. Отчитайки различните относими факти, необходими за да се даде полезен отговор на отправения от запитващата юрисдикция преюдициален въпрос, около които са съсредоточени и становищата на участниците в производството, моят анализ ще обхване понятието за потребител в Директивата, както и значението на други елементи за това понятие като посочването на договорите с двойна цел в Директива 2011/83 и отношението между основния договор (договора за кредит) и договора за обезпечение.

A– *Понятието за потребител съгласно Директива 93/13*

18. Освен в специалните инструменти за сближаване на законодателствата за защита на потребителите понятието за потребител е залегнало в множество области на правото на Съюза като тези в сферата на конкурентното право [9], съдебното сътрудничество по граждански дела [10], общата селскостопанска политика и общата политика в областта на рибарството [11], както и в други области, в които са предвидени мерки за сближаване на законодателствата [12]. В тази връзка в многобройните инструменти на вторичното право, чиято цел е защитата на

7 — Вж., наред с много други, решение Melki и Abdeli (C-188/10 и C-189/10, EU:C:2010:363, т. 27 и цитираната съдебна практика).

8 — Вж. например решения Traum (C-492/13, EU:C:2014:2267, т. 19) и PreussenElektra (C-379/98, EU:C:2001:160, т. 40).

9 — Член 102, буква б) ДФЕС и член 107, параграф 2, буква а) ДФЕС.

10 — Член 13 от Брюкселската конвенция относно компетентността и изпълнението на съдебните решения по граждански и търговски дела, подписана в Брюксел на 27 септември 1968 г. (ОВ L 299, 1972 г., стр. 32; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 10, стр. 3) и член 15 от Регламент (ЕО) № 44/2001 на Съвета от 22 декември 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (ОВ L 12,, стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 3, стр. 74 и поправка в ОВ L 10, 15.1.2014 г., стр. 32).

11 — Член 39, параграф 1, буква в) ДФЕС и член 40, параграф 2 ДФЕС.

12 — Като пример може да се посочи Директива 2000/31/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 8 юни 2000 година за някои правни аспекти на услугите на информационното общество, и по-специално на електронната търговия на вътрешния пазар (Директива за електронната търговия) (ОВ L178, стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 13, том 29, стр. 257).

потребителите, няма еднозначно схващане за понятието „потребител“ [13]. Става въпрос за понятие, което се среща в множество области от законодателната дейност на Съюза, без неговите специфични черти да са формулирани в първичното право [14] и чийто потенциал като категория за определяне на конкретни субекти не е едностранен, а се променя в зависимост от всеки от съответните инструменти на вторичното право. Така, няма единен подход към понятието за потребител във всички принадлежащи към различни области на правото и имащи различни цели инструменти — става въпрос за оперативно и динамично понятие, което се определя чрез препращане към съответния законодателен акт [15].

19. В настоящия случай Съдът трябва да даде тълкуване на понятието за потребител по смисъла на Директива 93/13. Несъмнено за постигането на тази цел трябва да се изходи от текста на член 2, буква б) от Директивата, в който е дадено определението за потребител.

20. От тази разпоредба е видно, че както при определението за потребител, така и при това за търговец или доставчик е от значение сферата, в рамките на която лицето извършва дейност. Така член 2, буква б) от Директивата предвижда, че потребител означава „всяко физическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на настоящата директива, *участва* поради интереси, които са извън рамките на неговата търговска или професионална дейност“. И обратно, съгласно член 2, буква в) търговец или доставчик е „всяко физическо или юридическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на настоящата директива, *участва* поради интереси, които са свързани със занятието […]“.

21. В тази връзка в практиката на Съда се подчертава, че противопоставянето между понятията за търговец или доставчик и за потребител не винаги е напълно симетрично (не всяко лице, което не отговаря на определението за търговец или доставчик, е потребител), доколкото по-специално юридическите лица не могат да се считат за потребители по смисъла на член 2 от Директивата [16]. В настоящия случай е безспорно, че г-н Costea е сключил договора за кредит в качеството си на физическо лице, а не като представител на своята адвокатска кантора.

22. Оспорването на качеството на потребител на г-н Costea, мотивирало отправянето на преюдициалното запитване, произтича от обстоятелството, че същият е адвокат по професия. С изключение на Volksbank, всички представили писмени или устни становища участници в производството считат, че упражняваната от дадено физическо лице професия няма значение за определянето му като потребител по смисъла на член 2, буква б) от Директивата. Volksbank твърди обратното — че за да се приеме дадено лице за потребител, освен преценката за наличието на съответния обективен критерий, произтичащ от текста на член 2, буква б) от

13 — Въпреки това определението на понятието за потребител е дадено по подобен, макар и не идентичен начин, в различни инструменти като Директива 85/577/ЕИО на Съвета от 20 декември 1985 година относно защита на потребителите във връзка с договорите, сключени извън търговския обект (ОВ L 372, стр. 31; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 1, стр. 188) и Директива 97/7/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 20 май 1997 година относно защитата на потребителя по отношение на договорите от разстояние (ОВ L 144, стр. 19; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 4, стр. 160) — отменени с Директива 2011/83 — както и в Директива 90/314/ЕИО на Съвета от 13 юни 1990 година относно пакетните туристически пътувания, пакетните туристически ваканции и пакетните туристически обиколки (ОВ L 158, стр. 59; Специално издание на български език, 2007 г., глава 13, том 9, стр. 248) и в Директива 2005/29/ЕО на Европейския Парламент и на Съвета от 11 май 2005 година относно нелоялни търговски практики от страна на търговци към потребители на вътрешния пазар (ОВ L 149, стр. 22; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 14, стр. 260). Последната директива приема като база за сравнение понятието „среден потребител“, който съобразно тълкуването на Съда „е сравнително добре информиран и сравнително наблюдателен и предпазлив, като отчита обществените, културни и лингвистични фактори […]“ (съображение 18). Относно сравнението на понятието за потребител в различните инструменти вж. *Ebers*, M. The notion of „consumer“. — In: Consumer Law Compendium, www.eu-consumer-law.org.

14 — Относно различните функции на понятието за потребител и на широкия смисъл на това понятие съобразно функцията му в различни разпоредби на Договора вж. *Mortelmans*, K. et *Watson*, S. The Notion of Consumer in Community Law: A Lottery? — In: *Lonbay*, J. (ed.), Enhancing the Legal Position of the European Consumer, BIICL, 1996, p. 36—57.

15 — *Tenreiro*, M. Un code de la consommation ou un code autour du consommateur? Quelques réflexions critiques sur la codification et la notion du consommateur. — In: *Krämer*, L., *Micklitz*, H.-W. et *Tonner*, K. (ed.), Law and diffuse Interests in the European Legal Order. Liber amicorum Norbert Reich, p. 349.

16 — Решение Cape e Idealservice MN RE (EU:C:2001:625, т. 16).

Директивата, трябва да се отчита и конкретният субективен критерий, свързан с нейната цел да предостави защита на потребителя като слаба страна, която поначало не познава нормативните разпоредби. Така според Volksbank презумцията, че потребителят е в положение на неравнопоставеност може да бъде оборена, ако бъде доказано, че същият разполага с опит и знания за да се защити самостоятелно.

23. Придържайки се към текста на даденото в член 2, буква б) от Директивата определение, разгледан във връзка с останалите разпоредби от същата директива и в светлината на даденото от Съда тълкуване на понятието за потребител във връзка с други инструменти от правото на Съюза, считам, че становището на Volksbank е неприемливо.

24. Всъщност основният елемент на понятието за потребител, така както е формулирано в посочената разпоредба, е ясно определен: качеството, в което страната участва в конкретното правоотношение. В този смисъл, както е посочено в решение Asbeek Brusse и de Man Garabito, трябва да се вземе предвид фактът, че Директивата „дефинира договорите, към които се прилага, като се позовава на качеството на страните по договора — в зависимост от обстоятелството дали те действат или не действат в рамките на осъществяваната от тях дейност по занятие“ [17].

25. Акцентирането върху рамките на дейността, в която се вписва съответната сделка, като определящ елемент за качеството на потребител се потвърждава и от практиката на Съда във връзка с други инструменти в областта на защитата на потребителите, които съдържат определения за понятието „потребител“, сходни на това по член 2, буква б) от Директивата. Така в решение Di Pinto [18] при тълкуване на понятието за потребител в рамките на Директива 85/577/ЕИО [19] Съдът подчертава, че приложимият за защитата критерий е именно връзката между сделките, които са били предмет на посещенията по домовете на търговците — чиято цел е била те да бъдат убедени да сключат договор за реклама относно продажбата на техните търговски дружества — с професионалната дейност на съответния търговец, така че последният е можел да се позове на посочената директива, само ако договорът, за сключването на който е бил посетен, излиза извън рамките на професионалната му дейност [20].

26. Изглежда, че текстът на Директивата и съдебната практика, с която се дава тълкуване както на този инструмент, така и на Директива 85/577, клонят към понятие за потребител, което е едновременно обективно и функционално и поради това не става въпрос за едносъщна и неизменчива категория [21] по отношение на определено лице, а обратно — за качество, което се преценява съобразно положението, което дадено лице заема в конкретно правоотношение или сделка измежду многото, в които същото може да встъпи в ежедневния си живот. Както генералният адвокат Mischo подчертава по дело Di Pinto по отношение на понятието „потребител“ по смисъла на член 2 от Директива 85/577, обхванатите от тази разпоредба лица „не са определени in abstracto, а съобразно действията им in concreto“, така че едно и също лице в различни ситуации може веднъж да придобие качеството на потребител, а в друг случай — качеството на продавач или доставчик [22].

17 — C-488/11, EU:C:2013:341, т. 30.

18 — C-361/89, EU:C:1991:118.

19 — Директива, отменена с Директива 2011/83/ЕС, в чийто член 2 като потребител е било определено „всяко физическо лице, което като страна по договор по този закон действа извън рамките на своята търговска или професионална дейност“.

20 — Решение Di Pinto (C-361/89, EU:C:1991:118, т. 15).

21 — По думите на генералния адвокат Jacobs „не съществува личен статут на потребител: важно е в какво качество купувачът е действал при сключването на съответния договор“. Заключение по дело Gruber (C-464/01, EU:C:2004:529, т. 34).

22 — Заключение на генералния адвокат Mischo по дело Di Pinto (C-361/89, EU:C:1990:462, т. 19). По това дело генералният адвокат предлага търговците, които биват посещавани с цел продажба на техните търговски дружества, да се ползват с качеството на потребители. Съдът не възприема това мнение.

27. Това схващане за потребителя като участник в определено правоотношение, което обединява едновременно и в зависимост от конкретния случай както обективни, така и функционални елементи, е потвърдено и във Брюкселската конвенция, като заложеното в нея понятие за потребител също е било предмет на тълкуване от страна на Съда, независимо че, както по-нататък ще посоча, при сравнението между двата акта за целите на тълкуването на Директивата трябва да се отчитат различията, произтичащи от съответния предмет на всеки от тях. Така в решение Benincasa [23] Съдът постановява, че за да се определи дали дадено лице действа в качеството на потребител, „трябва да се прецени положението на това лице като страна по конкретен договор, в зависимост от естеството и целта на същия, а не субективното качество на това лице. […] Едно и също лице може да има качество на потребител в определени сделки, а в други да бъде търговец или доставчик“ [24].

28. В крайна сметка налице е *обективно и функционално* понятие, чието проявление е обвързано с *един-единствен критерий*: изключването на конкретната правна сделка от рамките на професионалната дейност. На практика, както румънското правителство посочва, Директивата не въвежда никакъв допълнителен критерий за определяне на качеството на потребител. Наред с това става въпрос за понятие, което се определя в зависимост от дадена *ситуация*, т.е. по отношение на конкретен договор [25]. Следователно никой не може да бъде лишен от възможността да има качеството на потребител по договор, който не попада в рамките на професионалната му дейност, поради неговите общи познания или професия, а трябва да се преценява единствено качеството, в което лицето участва в конкретна правна сделка.

29. Този извод не може да бъде оборен с твърдението на Volksbank за духа на Директивата, основано най-вече на някои от съображенията от преамбюла на същата [26]. Всъщност при систематичен анализ на Директивата става ясно, че понятията за уязвимост и неравнопоставеност, от гледна точка както на възможностите на потребителя да преговаря, така и на степента му на информираност, са причината за нейното съществуване, тъй като се счита, че това положение води до приемане от негова страна на условията, установени предварително от продавача или доставчика, без той да може да повлияе на съдържанието им [27]. Въпреки това тези понятия за уязвимост и неравнопоставеност, които по принцип стоят в основата на цялото законодателство за защита на потребителите на равнище на Съюза [28], не са включени като необходими условия в нормативното определение на понятието за потребител посредством дефинирането им в позитивното право. Така нито определението за потребител, нито която и да било разпоредба от Директивата обвързват качеството на потребител в конкретен случай с липсата на знания, неинформираност или действително неравнопоставено положение.

23 — C-269/95, EU:C:1997:337.

24 — Пак там, точка 16. В крайна сметка Съдът постановява, че „ищецът, който е сключил договор с оглед осъществяването не на настояща, а на бъдеща професионална дейност не може да се приеме за потребител“ — точка 19. В същия смисъл е и заключението на генералния адвокат, който посочва, че „[…] именно дейността, а не — подчертавам това — дадени лични качества на страната по договора, е факторът, който се взема предвид в член 13 от Брюкселската конвенция, за да се приложат специалните правила за подсъдност при определени договори“. Заключение на генерален адвокат Ruiz-Jarabo Colomer, представено на 20 февруари 1997 г., точка 49.

25 — *Denkinger*, F. Der Verbraucherbegriff. De Gruyter Recht, Berlin, 2007, p. 287 et sq.

26 — По-конкретно съображения 4-6, 8-10, 12, 16 и 24.

27 — Решения Asbeek Brusse и de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, т. 31) и Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, т. 39 и цитираната съдебна практика).

28 — По този въпрос вж. „Предварителната програма на Европейската икономическа общност за политика на защита и информиране на потребителите“ от 1975 г. (ОВ C 92, стр. 1) и Резолюция на Съвета от 19 май 1981 г. относно втората програма на Европейската икономическа общност за политика на защита и информиране на потребителите (ОВ C 133, стр. 1).

30. Всъщност възможността във всеки конкретен случай да може да се оспорва качеството на потребител, изхождайки от елементи, свързани с опита, образованието, професията или включително от интелигентността на потребителя, би застрашило полезния ефект на Директивата. По-конкретно, адвокатите (или дипломираните юристи, както и други специалисти) ще бъдат лишени от защита в много аспекти на частноправните им правоотношения. Както правителството на Румъния изтъква, дори познанията на съответното лице да са съпоставими с тези на кредитора, това не означава, че възможностите му да преговаря с търговеца или доставчика не са същите като на всяко друго лице.

31. Вярно е, че съгласно приетото от Съда по дело Šiba [29] „адвокатите разполагат с висока степен на техническа компетентност, която потребителите не във всички случаи притежават“ [30]. Въпреки това тези изводи са свързани със ситуация, при която съответният адвокат „предоставя срещу заплащане правна услуга на физическо лице, което действа в частноправен контекст“, поради което същият е продавач или доставчик по смисъла на член 2, буква в) от Директивата [31].

32. Наред с това тълкуване като предложеното от Volksbank би означавало да се откаже качеството на потребител на всички лица, които при сключване на договора са ползвали юридическа или друга професионална помощ [32].

33. От друга страна, в области, различни от тази на Директивата, Съдът отхвърля значението на познанията или на конкретното положение на съответното лице, когато не е изпълнен обективният критерий това лице да участва извън рамките на своята професионална дейност. Това се отнася и до Директива 85/577, по отношение на която в решение Di Pinto е прието, че когато лицето участва в рамките на професионалната си дейност, реалната липса на познания в даден конкретен случай не променя качеството му на продавач или доставчик [33].

34. В заключение, считам, че понятието „потребител“ по смисъла на член 2, буква б) от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че включва физическо лице, което упражнява адвокатска професия и е сключило договор за кредит с банка, в който договор е записано, че като обезпечение на кредита се учредява ипотека върху неговата еднолична адвокатска кантора, ако от доказателствата, с които националният съд разполага, е видно, че това лице е сключило договора с цели, които излизат извън рамките на неговата професионална дейност.

Б– *Понятието за потребител при договорите с двойна цел*

35. Освен гореизложените съображения, според мен, за да се отговори на поставения преюдициален въпрос, е необходимо да се разгледат така наречените „договори с двойна цел“, особено доколкото този въпрос е свързан конкретно с договор, в който целта на кредита не е посочена.

29 — Решение Šiba (C-537/13, EU:C:2015:14).

30 — Пак там, т. 23.

31 — Пак там, т. 24.

32 — В тази връзка следва да се припомни постановеното от Съда в решение Rampion и Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, т. 65), че представителството от адвокат не засяга тълкуването на член 11, параграф 2 от Директива 87/102/ЕИО на Съвета от 22 декември 1986 година за сближаване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно потребителския кредит (ОВ L 42, 1987 г., стр. 48; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 1, стр. 252), съгласно което посочената разпоредба може да бъде прилагана служебно от националния съд.

33 — Според Съда „в действителност е логично да се приеме, че всеки средно информиран търговец знае каква е стойността на неговото дружество и тази на всеки от активите за неговата продажба, така че сключването на договор от негова страна няма да бъде необмислено и единствено в резултат на неговата неподготвеност“ — решение Di Pinto (C-361/89, EU:C:1991:118, т. 18).

36. В тази връзка както румънското правителство, така и правителството на Нидерландия посочват приложимостта в конкретния случай на решението Gruber за целите на определяне качеството на потребител на г-н Costea [34]. От своя страна, както в писменото си становище, така и в хода на съдебното заседание, Комисията изтъква значението на съображение 17 от Директива 2011/83. Както посоченото съображение, така и решението Gruber се отнасят — макар и в различен контекст — до договорите с двойна цел.

37. Критериите за определяне дали дадено лице действа в рамките на личната или професионалната си дейност са различни в решението Gruber и Директива 2011/83. Както ще изложа по-нататък, считам, че относимият спрямо обстоятелствата по настоящото дело критерий е този по Директива 2011/83.

38. В решение Gruber [35] Съдът възприема ограничително тълкуване на понятието за потребител, когато става въпрос за договори с двойна цел. Това тълкуване дава предимство на критерия за изолираност: дадено лице не може да се позовава на предвидените за потребителите в Брюкселската конвенция специални правила за компетентност, „освен ако търговската или професионална цел е толкова *ограничена*, че може да бъде пренебрегната в цялостния контекст на доставката, като обстоятелството, че частният елемент може да преобладава, е ирелевантно в това отношение“ [36]. Освен това в същия контекст Съдът постановява, че тежестта на доказване се носи от лицето, което иска да се позове на членове 13 и 15 от Конвенцията [37].

39. В съображение 17 от Директива 2011/83, текстът на което е доста различен, е предпочетен критерий, основан на преобладаващата цел: „в случай на договори с двойна цел, когато договорът е сключен за цели отчасти в рамките на търговската дейност на лицето и отчасти извън нея и когато търговската цел е толкова ограничена, че не е преобладаваща в общия контекст на договора, това лице следва също да се счита за потребител“.

40. Така, ако съгласно решението Gruber, за да се приеме даден договор за сключен за лични цели в съответствие с критерия за изолираност, професионалната цел трябва да бъде толкова незначителна, че да може да бъде пренебрегната, то в Директива 2011/83 е предпочетено по-балансирано решение посредством критерия за преобладаващата в общия контекст на договора цел.

41. Както Комисията посочва в хода на съдебното заседание, установената с решение Gruber съдебна практика трябва да се прилага предпазливо при тълкуването на Директивата. Всъщност практиката на Съда, с която се дава тълкуване на понятието „потребител“, както по член 13 от Брюкселската конвенция, така и по член 15 от Регламент № 44/2001, разкрива рестриктивен подход, без съмнение продиктуван от съображението, че тези разпоредби предвиждат изключения от общия критерий за определяне на компетентността, основан на местоживеенето на ответника, поради което същите трябва да бъдат тълкувани ограничително [38]. Ето защо рестриктивното приложение на понятието за потребител при договори с двойна цел не може автоматично да бъде приложено по аналогия по отношение на насочените към защитата на потребителите специални нормативни актове като Директивата [39].

34 — Решение Gruber (C-464/01, EU:C:2005:32), постановено по дело, свързано с покупка и полагане на керемиди във фермата, където е и семейното жилище на г-н Gruber.

35 — EU:C:2005:32.

36 — C-464/01, EU:C:2005:32, т. 54. Курсивът е мой.

37 — Пак там, т. 46.

38 — Вж. например решения Shearson Lehman Hutton (C-89/91, EU:C:1993:15, т. 18) и Gabriel (C-96/00, EU:C:2002:436, т. 39).

39 — По този въпрос вж. *Reich*, N., *Micklitz*, H.-W., *Rott*, P. et *Tonner*, K. European Consumer Law. 2. ed, Intersentia, 2014, p. 53.

42. Освен това различният подход в съображение 17 от Директива 2011/83 спрямо възприетото в решение Gruber не е случаен. Всъщност в хода на преговорите по тази директива, Европейският парламент прави предложение за изменение именно на определението за потребител, изразяващо се в неговото разширяване до „всяко физическо лице, което […], участва в договори […] с цели, които са *предимно* извън неговата търговска дейност, стопанска дейност, занаят или професия“ [40]. По време на последвалите преговори Европейският парламент се съгласява определението за потребител да се запази без наречието „предимно“ да бъде включено, при условие че в съображението, в което се дава пояснение на определението „потребител“, изначално основано на решението Gruber [41], думата „ограничена“ бъде заменена с „преобладаваща“ [42].

43. В крайна сметка с оглед както на различното предназначение на понятието за потребител в различните нормативни актове, така и на това, което се установява от подготвителните работи, считам, че съображение 17 от Директива 2011/83 утвърждава критерия за преобладаващата в общия контекст на договора цел.

44. Що се отнася до настоящото производство, също като румънското правителство и Комисията съм склонен да приема, че използването на даденото в съображение 17 от Директива 2011/83 пояснение за целите на тълкуването на понятието за потребител е приложимо и спрямо обхвата на Директивата. Всъщност този извод се подкрепя и от еднаквата цел и очевидната връзка между тези два инструмента. Директива 2011/83 е акт за изменение на Директивата [43]. Освен това текстът на определението за потребител в тези два акта е почти идентичен, като единствената разлика е в това, че докато в Директивата е посочена само „търговска или професионална дейност“, то в Директива 2011/83 са изброени „търговска или стопанска дейност, занаят или професия“.

45. Ето защо, за да се прецени дали дадено лице може да бъде определено като потребител по смисъла на Директивата в случаите, когато са налице данни, че съответният договор преследва двойна цел, поради което не може категорично да се приеме, че същият е сключен изключително било с лична, било с професионална цел, критерият за преобладаващата в общия контекст на договора цел — не като чисто количествен критерий [44] —представлява инструмент, посредством който, чрез обсъждане на всички обстоятелства, съпътстващи съответния договор, и с оглед на всички обективни доказателства, с които разполага националната юрисдикция, може да се прецени степента, в която в него преобладават професионалните или личните цели.

46. Както Комисията, така и г-н Costea изтъкват в хода на съдебното заседание, че в описаната от националния съд фактическа обстановка няма никакви данни, които да навеждат на мисълта, че в случая става въпрос за договор с двойна цел, поради което запитващата юрисдикция следва да изясни обстоятелствата, свързани с целта на кредита, въз основа на доказателствата, с които разполага, сред които несъмнено са и клаузите на самия договор, съдържанието на който може да потвърди предположението, че става въпрос за кредит за лични нужди.

40 — Доклад относно предложението за директива на Европейския парламент и на Съвета относно правата на потребителите, Комисия по вътрешния пазар и защита на потребителите, от 22 февруари 2011 г., A7-0038/2011, стр. 36, изменение № 59. Курсивът е мой.

41 — Документ на Съвета № 10481/11 от 20 май 2011 г., стр. 3.

42 — Документ на Съвета № 11218/11 от 8 юни 2011 г., стр. 5.

43 — Директива 2011/83 замества Директива 85/577/ЕИО и Директива 97/8/ЕО и изменя Директива 93/13/ЕИО и Директива 1999/44/ЕО. Независимо че в предложението на Комисията (COM(2008) 614 окончателен) се предвижда цялостна отмяна на Директива 93/13 и включването ѝ в новата директива, в крайна сметка Директива 2011/83 се ограничава до въвеждането с член 32 на нов член 8а относно по-строгите разпоредби за защита на потребителите, които държавите членки могат да предвиждат.

44 — Критерият за преобладаващата в общия контекст на договора цел безспорно поражда известни трудности при прилагането му на практика. По този въпрос вж. *Loacker*, L. D. Verbraucherverträge mit gemischter Zwecksetzung. Juristenzeitung 68, 2013, p. 234—242.

47. В заключение считам, че в случай че националният съд стигне до извода, че не е ясно дали даден договор е сключен изключително с лична или изключително с професионална цел, съответната страна по договора трябва да се приеме за потребител, ако е видно от всички обстоятелства и всички обективни доказателства, с които този съд разполага и които той трябва да прецени, че в общия контекст на договора професионалната цел не е преобладаваща.

B– *Връзката между основния договор и акцесорния договор*

48. Накрая, остава да се реши въпросът относно евентуалното значение, което може да има за определянето на г-н Costea като потребител обстоятелството, че основният договор за кредит е гарантиран с ипотека върху имот, предназначен за упражняване на професионалната дейност на кредитополучателя.

49. Становището на румънското правителство и на Комисията по този въпрос е, че договорът за обезпечение не оказва влияние върху договора за кредит. Посочените становища, както и становището на г-н Costea в хода на съдебното заседание, наблягат на качеството на трето лице на едноличната адвокатска кантора „Costea Ovidiu“ спрямо договора за кредит, като твърдят, че самият факт на предоставянето на недвижим имот, собственост на посочената кантора, като обезпечение на кредита не означава, че същата придобива качеството на страна по договора за кредит.

50. В същия дух като становищата, представени пред Съда, считам, че става въпрос за две различни правоотношения: от една страна, това между г-н Costea като физическо лице кредитополучател и банката и от друга страна, правоотношението между едноличната адвокатска кантора „Costea Ovidiu“ като гарант по ипотеката и банката. Двете правоотношения следва да се разглеждат самостоятелно, така че второто, което освен това има и акцесорен характер, да не влияе върху характера на първото.

51. По този въпрос Съдът с практиката си е предоставил известни насоки по отношение на връзката между договори, които могат да се приемат за акцесорни и съответните основни договори, както в сферата на Директива 85/577, така и на Регламент № 44/2001. Във връзка с посочената директива в решение Dietzinger[45] по отношение на акцесорния характер на договорите за поръчителство Съдът се е произнесъл в смисъл, че първо тире на член 2 от Директива 85/577, където се съдържа определението за потребител, „трябва да се тълкува в смисъл, че договор за поръчителство, сключен от физическо лице извън рамките на професионалната му дейност, е изключен от приложното поле на Директивата, когато с този договор се гарантира изплащането на дълг, сключен от лице, действащо в рамките на неговата професионална дейност“[46]. В същия смисъл е и произнасянето на Съда по дело Česká spořitelna[47], с което се дава тълкуване на член 15, параграф 1 от Регламент № 44/2001, че посочената разпоредба „трябва да се тълкува в смисъл, че физическо лице, което има тесни професионални връзки с дружество, като например управлението или мажоритарно участие в същото, не може да се счита за потребител по смисъла на тази разпоредба, когато поръчителства по запис на заповед, издаден за гарантиране на задълженията, които това дружество има по договор, свързан с получаването на кредит“[48].

45 — C-45/96, EU:C:1998:111.

46 — Пак там, т. 23. Въпреки това максимата accesorium sequitur principale не се счита за достатъчна, за да се приеме, че в обхвата на приложното поле на Директива 87/102 попада договор за поръчителство, сключен като гаранция за връщането на кредит, дори когато нито поръчителят, нито кредитополучателят са участвали в него в рамките на професионалната си дейност. По този въпрос вж. решение Berliner Kindl Brauerei (C-208/98, EU:C:2000:152).

47 — C-419/11, EU:C:2013:165.

48 — Пак там, т. 40.

52. В настоящото производство обаче сме изправени пред обратната хипотеза. На практика възможният професионален елемент може да бъде допуснат само по отношение на акцесорния договор, доколкото г-н Costea е сключил договора за обезпечение като законен представител на едноличната си адвокатска кантора. Поради това и за разлика от делата Dietzinger и Česká spořitelna в настоящия случай максимата accesorium sequitur principale — в смисъл, че действието на акцесорния договор следва това на основния договор — не намира приложение, а трябва да се отчете индивидуалният характер на всяко едно от правоотношенията, за да може да се установят различните функции, в които едно и също лице участва в тях. Всъщност решаващо в случая е не да се определи качеството на г-н Costea като законен представител по договора за обезпечение, който е акцесорен, а да се прецени каква е неговата роля в договора за кредит, който е основен.

53. Така обстоятелството, че г-н Costea е подписал договора за обезпечение като представител на адвокатската кантора, не отрича качеството му на потребител по отношение на основния договор за кредит. По-скоро обратното — съгласно цитираната съдебна практика би могло включително да се твърди, че акцесорният договор за обезпечение е зависим от основния договор [49].

54. С оглед на изложеното считам, че участието на физическо лице като законен представител на едноличната му адвокатска кантора при сключването на акцесорен договор за обезпечение не оказва влияние на качеството му на потребител по отношение на основния договор за кредит.

V – **Заключение**

55. Поради всички гореизложени съображения предлагам на Съда да отговори на въпроса, поставен от Judecătoria Oradea, както следва:

„Понятието „потребител“ по смисъла на член 2, буква б) от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че включва физическо лице, което упражнява адвокатска професия и е сключило договор за кредит с банка, в който договор е записано, че като обезпечение на кредита се учредява ипотека върху неговата еднолична адвокатска кантора, ако от доказателствата, с които националният съд разполага, е видно, че това лице е сключило договора с цели, които излизат извън рамките на неговата професионална дейност.

В случай че националният съд стигне до извода, че не е ясно дали даден договор е сключен изключително с лична или изключително с професионална цел, съответната страна по договора трябва да се приеме за потребител, ако е видно от всички обстоятелства и всички обективни доказателства, с които този съд разполага и които той трябва да прецени, че в общия контекст на договора професионалната цел не е преобладаваща.

Участието на физическо лице като законен представител на едноличната му адвокатска кантора при сключването на акцесорен договор за обезпечение не оказва влияние на качеството му на потребител по отношение на основния договор за кредит“.

49 — Въпреки това критерият за акцесорния характер като елемент за преценка на приложимостта на правото на Съюза има ограничено действие. По този въпрос вж. заключението на генералния адвокат Léger по дело Berliner Kindl Brauerei (C-208/98, EU:C:1999:537, т. 65).